

Lähteiden äärellä – tarut ja todellisuus

19.11.2025

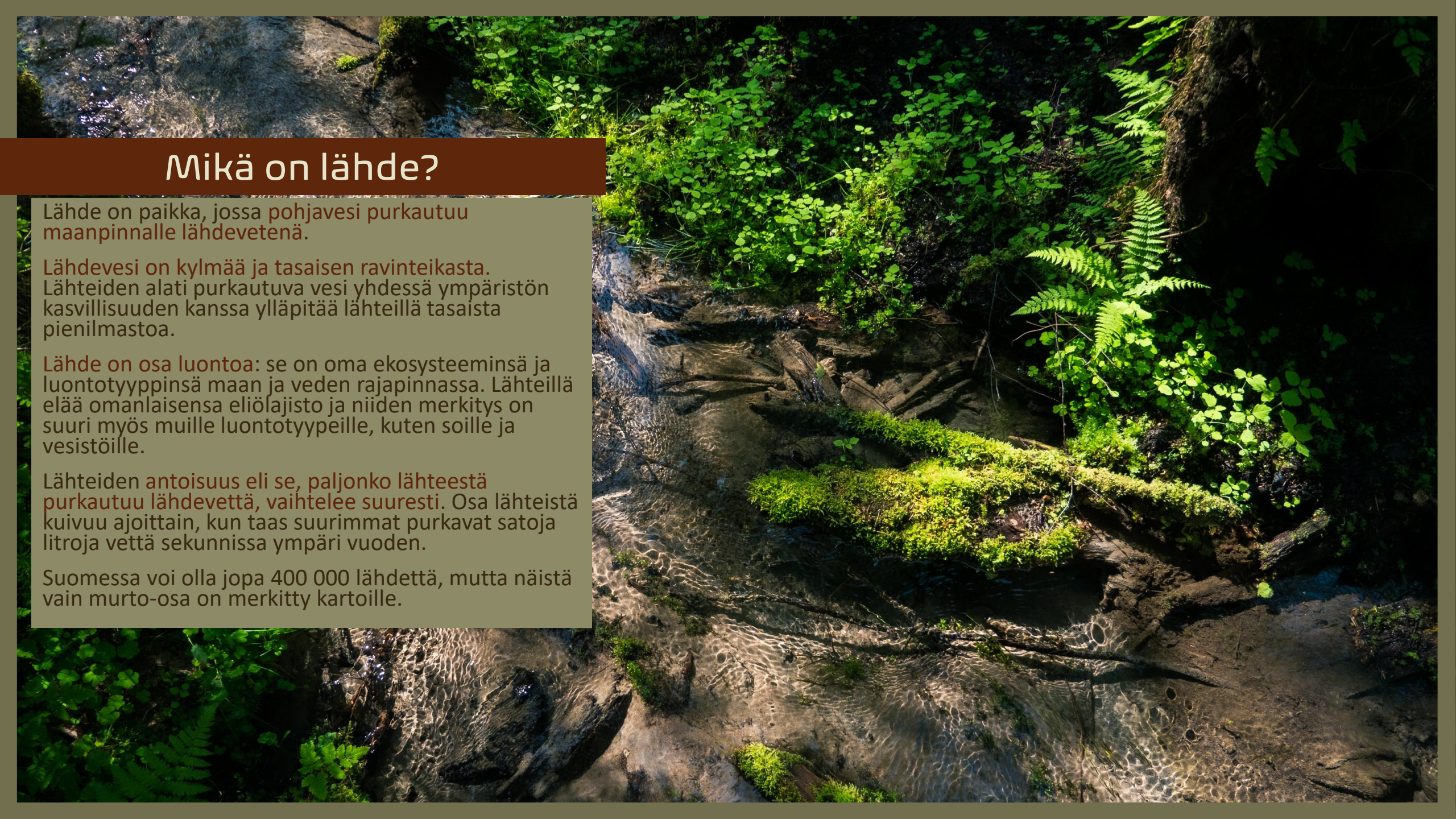
Mikä on lähde?

IINA ESKELINEN | VÄITÖSKIRJATUTKIJA, JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO | iina.k.Eskelinen@jyu.fi

Metsätalouden ja ennallistamisen vaikutus lähteisiin & lähteiden kulttuuriperintö

ESITYKSEN KUVAT IINA ESKELINEN

Mikä on lähde?

Lähde on paikka, jossa pohjavesi purkautuu maanpinnalle lähdevetenä.

Lähdevesi on kylmää ja tasaisen ravinteikasta. Lähteiden alati purkautuva vesi yhdessä ympäristön kasvillisuuden kanssa ylläpitää lähteillä tasaista pienilmastoa.

Lähde on osa luontoa: se on oma ekosysteeminsä ja luontotyyppinsä maan ja veden rajapinnassa. Lähteillä elää omanlaisensa eliölajisto ja niiden merkitys on suuri myös muille luontotyypeille, kuten soille ja vesistöille.

Lähteiden antoisuus eli se, paljonko lähteestä purkautuu lähdevettä, vaihtelee suuresti. Osa lähteistä kuivuu ajoittain, kun taas suurimmat purkavat satoja litroja vettä sekunnissa ympäri vuoden.

Suomessa voi olla jopa 400 000 lähdettä, mutta näistä vain murto-osa on merkitty kartoille.

Lähteiden monimuotoisuus

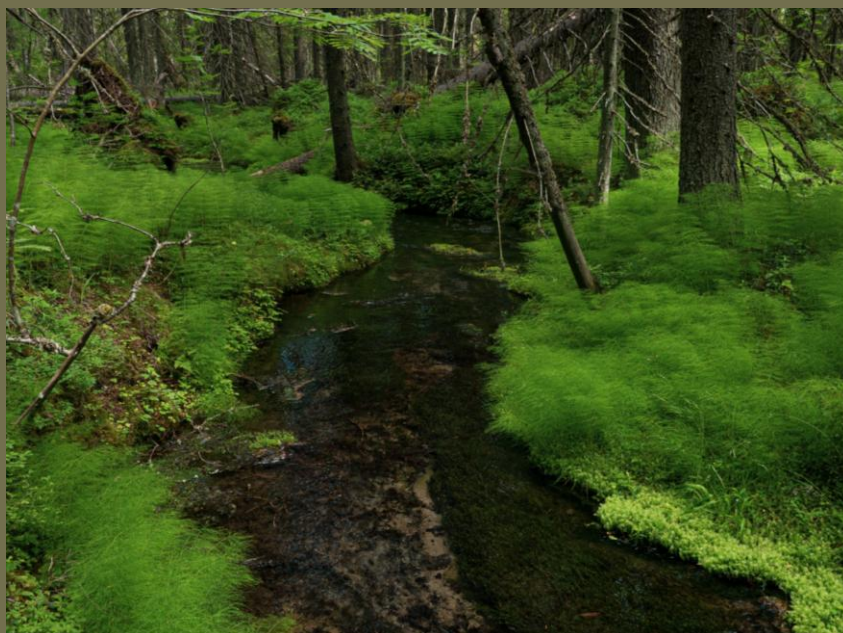
Yleensä **lähde** tuo mieleen selvärajaisen vesialtaan, mutta lähteiden luontainen monimuotoisuus on paljon muutakin.

Lähteet ovat avovetisiä **allikoita**, värikkäitä **tihkupintoja** ja vuolaasti virtaavia **puroja**. Ne ovat kausikuivia painanteita, reheviä lähdenoroja, varjoisen upottavia korpirinteitä ja hyllyviä soiden hetteitä. **Lähteiköillä** taas yhdistyy usea eri lähdetyyppi tai lähdeveden purkauspiste.

1. Hetteinen ja upottava lähteikkö

2. Antoisa korvessa virtaava purolähde

3. Tihkupinta, jolta avovesi puuttuu kokonaan

Lähteiden lajisto

1. Lähdevedestä riippuvainen
hetehiirensammal

2. Lähteillä elää useita hyönteisiä, kuten
koskikorentoja

Lähteillä elää lähde-elinympäristöihin sopeutuneita eliölajeja, joihin kuuluu **lähteisyyttä suosivia** ja **lähderiippuvaisia** lajeja. Näistä lajeista moni on uhanalainen. Monipuolisinta lajistoa tavataan rakenteellisesti monipuolisilla lähteiköillä.

Suurempiin vesistöihin yhdistyvissä lähteissä voi olla kaloja.

Lähteikköjen eliölajien uhanalaisuus, Punainen kirja 2025:

<i>Eliöryhmä</i>	<i>Arvioituja lajeja</i>	<i>Uhanalaisia lajeja</i>	<i>Uhanalaisten lajien osuus arvioiduista</i>
Yhteensä	373	66	17.7 %
Hyönteiset	239	23	9.6 %
Sammalet	71	21	29.6 %
Putkilokasvit	35	14	40 %
Sienet ja jäkälät	16	6	37.5 %
Nilviäiset	9	2	22.2 %
Äyriäiset	2	0	0 %
Nivelmadot	1	0	0 %

3. Monimuotoisuuden kerroksellisuutta. Hiekka, kivet, lahopuu, sammalkasvustot ja putkilokasvit luovat lähteiköstä pienipiirteisen elinympäristön.

Miten lähteet voivat?

Suomen lähteet voivat huonosti. Lapin eteläpuolella sijaitsevista **lähteistä enää vain 1 prosentti on luonnontilassa** (Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018).

Lähteiden tilaa heikentää erityisesti **metsätalous** hakkuineen, ojineen ja maanmuokkauksineen. Varsinkin Suomeen kaivetut 1 400 000 ojakilometriä ovat olleet haitallisia useille lähteille.

Ihmistoimet voivat vaikuttaa lähteiden rakenteeseen, muotoon, varjostukseen, antoisuuteen ja vesitalouteen. Seuraukset lähteiden monimuotoisuudelle ja lajistolle voivat olla merkittäviä.

1. Avohakkuun yhteydessä tehty kunnostusojitus on tuhonnut viereisen lähteikön ja lähdevesi purkautuu nykyisin suoraan ojaan. Lähdelajisto on kadonnut, eikä se toistuvista metsätaloustoimista johtuen pääse palautumaan. Hakkuut vaikuttavat myös lähteikön lämpötilaan ja veden laatuun.

2. Lähteensilmien ympärille on upotettu betonirenkaat ja maa on tiivistetty. Laskupuro on suoristettu. Lähde ja puro on peitetty styrox-levyillä. Lähde on käytännössä tuhoutunut, vaikka se pulputtaa edelleen pimeässä muovin ja betonin alla. Kukaan ei enää käytä lähdettä.

Suojelun lainsäädäntö

Osa lähteistä sijaitsee pysyvillä luonnonsuojelualueilla ja niiden tulevaisuus on turvattu, mutta suurin osa etenkin pienemmistä lähteistä on metsätalousmailla.

Luonnontilaisia tai sen kaltaisia lähteitä suojaa sen vesimuodostuman osalta **vesilaki** ja välittömän lähiympäristön osalta **metsälaki**.

Vesilaki ei estä lähteen ympärillä tapahtuvia toimenpiteitä, mutta itse lähteen tilaa ei saa heikentää. Lähde-elinympäristön laatuun ja tilaan vaikuttaa kuitenkin myös sen lähiympäristö, eikä pelkkä vesilaki yksin riitä turvaamaan tätä kokonaisuutta.

Metsälaki edellyttää vähintään luonnontilaisen kaltaisuutta myös lähteen välittömältä lähiympäristöltä, mikä on haaste Suomen talousmetsissä. Lisäksi metsälain tulkintasuositusten mukaan **kohteen tulee olla "selvästi ympäröivästä metsäluonnosta erottuva"**, mikä aiheuttaa paljon subjektiivisia näkemyseroja.

Lähteiden historiallisiin arvoihin liittyviä rakenteita suojaa **muinaismuistolaki**.

1. Avohakkuu, ojituksia, metsäkoneen kulku-uria ja mätästys. Puroa on haastavaa erottaa toimenpiteiden keskeltä. Pienvedet ja erityisesti vaikeasti tunnistettavat lähteet jäävät herkästi metsätalouden jalkoihin, sillä jotta ne tulisivat huomioiduiksi, ne pitäisi myös osata tunnistaa ajoissa.

Arvojen ja lakien viidakko

- 1) Lähteiden runsas käyttö ja muokkaaminen on vinouttanut käsityksemme siitä, millaiset lähteet ovat luonnontilaisia ja “voivat hyvin”.
 - 1) Erityisesti luonnontilaiset piirteet voivat olla vaikeasti tunnistettavia, mikä haittaa niiden huomioimista esimerkiksi metsätaloustoimissa.
- 2) Lähdelajiston tunnistaminen vaatii erityisosaamista.
- 3) Metsä- ja vesilaki vaativat lähteeltä vähintään “luonnontilaisen kaltaisuutta”, mikä on aina enemmän tai vähemmän subjektiivista.
- 4) Muinaismuistolakia on sovellettu hyvin vähän käytännössä toteutuvaan lähteiden suojeluun.
 - 1) Ihmisvaikutus voi olla kerrostunutta, mikä vaikeuttaa arvojen tunnistamista.
- 5) Metsätalous on ollut rajua ja lähteitä on muutettu paljon. Muuttuneillakin lähteillä voi kuitenkin olla luontoarvoja ja merkkejä historiallisesta ihmisvaikutuksesta.
- 6) Sekä **luonto- että kulttuuriperintöarvot on mahdollista ottaa yhdessä huomioon**, sillä ne eivät poissulje toisiaan. Tämä on kuitenkin haastavaa nykyisen lainsäädännön turvin.

Ennallistaminen

Muuttuneiden lähteiden tilaa voidaan parantaa ennallistamalla, eli palauttamalla ne takaisin lähemmäs luonnontilaa.

Ennallistaminen ja kunnostaminen voivat olla toistensa synonyymeja, mutta ne voivat myös tarkoittaa eri asioita. Lähteitä voidaan nimittäin kunnostaa myös esimerkiksi vedenottokäyttöön, kun taas ennallistamisella tarkoitetaan aina lähteen palauttamista kohti luonnontilaa.

1. Lähdepuro on kuivunut ojittamisen vuoksi. Ojaan tehdään kaivinkoneella patoa, jotta ojassa virtaava lähdevesi saataisiin palautettua takaisin alkuperäiseen uomaansa.

2. Lähdevesi virtaa taas alkuperäisessä puroumassaan kuuden-kymmenen vuoden jälkeen.

